

Dodatok k Básnikovi a žene (dve verzie jednej básne)

MICHAL HABAJ, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

Vo svojej analýze *Básnika a ženy*¹ som vychádzal z knižného vydania skladby, ktoré sa stalo záväzným pre ďalšie vydania, pre prekladovú i pedagogickú prax, ako aj pre literárnohistorický a literárnovedný výskum. Na túto verziu skladby (1934) reagovali, samozrejme, i doboví recenzenti. Možno teda konštatovať, že kultúrna verejnosť, laická i odborná, reflektuje výhradne knižnú, definitívnu verziu Smrekovej skladby. Ani recenzenti, ani literárna historiografia, ba ani samotný Smrek nespomínajú skutočnosť, že text skladby prešiel od svojho časopiseckého publikovania v *Slovenských pohľadoch* (1925) po knižné vydanie v pražskej Edícii mladých slovenských autorov (1934) rozsiahlymi zmenami a že „knižná“ a „časopisecká“ verzia sa výrazne odlišujú. Možno dokonca konštatovať, že do veľkej miery máme do činenia s dvomi úplne odlišnými textami a že pre knižné vydanie Smrek skladbu napísal takmer nanovo. Literárna historiografia, ba ani *Slovník diel slovenskej literatúry 20. storočia*² túto skutočnosť nespomínajú, iba unisono opakujú fakt, že okrem piatej kapitoly, ktorá bola napísaná dodatočne v rokoch 1933 – 1934, skladba, resp. prvé štyri kapitoly vznikli v rokoch 1923 – 1924. Vznikli, ale nikdy sa nestali súčasťou knižného vydania (s výnimkou prvej kapitoly). V tejto súvislosti by preto adekvátnejšie bolo hovoriť nie o vydaní „oneskorenom“, ale „prepracovanom“. To, čo zo strany literárnych historikov vyzerá len ako nepozornosť či nedôslednosť, vyzerá inak zo strany samotného autora: v tiráži knižného vydania sa môžeme dočítať, že prvé štyri kapitoly „napísané boli roku 1923, piata začiatkom roku 1934“.³ Smrek teda rovnako na túto skutočnosť neupozorňuje a dokonca ju obchádza aj vo svojich pamätiach. A to aj napriek tomu, že v kontexte memoárov *Poézia moja láska* venuje okolnostiam vzniku skladby pomerne rozsiahly priestor: ako vysvetlenie možno chápať skutočnosť, že vo svojich spomienkach sa Smrek vracia ku genéze skladby v jej úplnom počiatku, teda k vzniku prvých veršov, resp. prvej kapitoly (v prvom zväzku pamätí)⁴ a rovnako potom reflektuje genézu záverečnej, piatej kapitoly (v druhom zväzku pamätí).⁵ Zmeny, o ktorých hovoríme sa pritom týkajú druhej, tretej a štvrtej kapitoly – na ich margo Smrek iba stroho konštatuje: „A tak po prvej kapitole som v krátkom čase dvoch-troch týždňov napísal ďalšie tri kapitoly...“⁶ Neupozorňuje však na fakt, že tieto kapitoly pre knižné vydanie výrazne prepracoval, resp. že ich bol nútený napísať takmer nanovo – prečo Smrek túto skutočnosť obchádza, sa môžeme iba domnievať. Kedy sa tak stalo, zostáva rovnako otázkou: môžeme sa však, rovnako iba, domnievať, že to bolo až v tridsiatych rokoch 20. storočia, konkrétne niekedy medzi rokmi 1933 a 1934, teda v období písania piatej kapitoly – či už prepracovanie druhej, tretej a štvrtej kapitoly predchádzalo napísaniu piatej

¹ Pozri: HABAJ, Michal: Ján Smrek – Básnik a žena. In: *Slovenská literatúra*, roč. 57, 2010, č. 5, s. 446.

² Pozri: SMREK, Ján – Básnik a žena. In: *Slovník diel slovenskej literatúry 20. storočia*. Bratislava : Kaligram – Ústav slovenskej literatúry, 2006, s. 371 – 373.

³ SMREK, Ján: *Básnik a žena*. Praha – Bratislava : L. Mazáč, 1935, tiráž.

⁴ Pozri: SMREK, Ján: *Poézia moja láska 1*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1989, s. 101 – 104.

⁵ Pozri: SMREK, Ján: *Poézia moja láska 2*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1989, s. 155 – 161.

⁶ Smrek, c. d. 2/1, s. 104.

kapitoly, alebo, napísanie piatej kapitoly iniciovalo opätovné práce na kapitolách predchádzajúcich, a to už so zjavným zámerom knižného publikovania zostane, taktiež, otázkou. Pravdepodobnejšou sa však javí byť práve druhá možnosť. Sledujúc konkrétne zmeny, ktorými skladba prešla na estetickom i noetickom pláne, sa odvážim načrtnúť práve takéto vysvetlenie – že prepracovaná, definitívna podoba skladby *Básnik a žena*, resp. druhá, tretia a štvrtá kapitola, vznikli v čase, resp. v podmienkach a okolnostiach identických s podmienkami a okolnosťami sprevádzajúcimi Smrekovo básnické gesto z obdobia zbierok *Iba oči* (1933) a *Zrno* (1935).

Istou zmenou, resp. korekciou prešli i názvy jednotlivých kapitol skladby. Názov prvej kapitoly oproti časopiseckej verzii *Januárová epizóda v zasneženom parku* bol redukovaný na koncíznejšie znenie *V zasneženom parku*, ktoré však reflektuje i posun na sémantickom pláne: oproti samostatnému publikovaniu kapitoly, kde v texte išlo naozaj iba o ľúbostnú „epizódu“, v kontexte knižného vydania, kde sa mužský a ženský subjekt stretávajú opakovane v priebehu celého roku, už nemožno hovoriť o „epizóde“, keďže tá prerástla do „vzťahu“. Názov druhej kapitoly *Pokračovanie jarné* bol zachovaný bezo zmeny, názov tretej kapitoly *Letná noc na vode* oproti časopiseckému *Letu na mori* signalizuje i zásadnú zmenu na tematickom pláne, názov štvrtej kapitoly v knižnom vydaní *Padajú listy* je oproti časopiseckej verzii *Padajú listy stromov* iba formálne redukovaný bez toho, aby došlo k sémantickej zmene či posunu. Samotný text prvej kapitoly *Básnika a ženy* zostáva v knižnom vydaní (1934) prakticky identický s pôvodnou časopiseckou verziou, tak ako bola publikovaná v *Slovenských pohľadoch* roku 1923. Identický, čo do rozsahu i znenia. Nepodstatné korekcie, ktoré majú skôr povahu redakčných úprav sa, aj to v celkom minimálnej, zanedbateľnej miere, týkajú interpunkcie, príp. sú motivované rytmicky. Rovnako zanedbateľné sú dve malé zmeny, ktoré možno identifikovať v texte, keď Smrek pôvodné „*osud mi nikdy neprial dokonale*“, ⁷ nahrádza verziou „*osud mi nechcel žičiť dokonale*“⁸ a „*Pod nohy perál, myslím, nie je treba*“, ⁹ nahrádza „*Pod nohy perly hádzať sotva treba*“.¹⁰ Sú to zásahy úplne nepodstatné, spomínam ich iba pre korektnosť. Nakoľko prvá kapitola bola samostatne publikovaná knižne už v rámci zbierky *Božské uzly* (1929), treba upozorniť na skutočnosť, že tieto zmeny boli do textu zavedené až neskôr, pre potreby knižného vydania skladby *Básnik a žena* (1934). Znenie textu kapitoly je identické s časopiseckým ešte i v druhom vydaní zbierky *Božské uzly*, ktoré je v tiráži datované novembrom 1933. Napriek tomu možno verziu *Januárovej epizódy z Božských uzlov* považovať za medzistupeň medzi verziou časopiseckou a verziou knižnou: po obsahovej stránke je text identický s časopiseckou verziou, ale na rovine formálnej možno identifikovať zmenu v členení skladby. Kým časopisecká verzia predstavuje formálne jednoliaty, súvislý text, bez toho, aby boli prehovory mužského a ženského subjektu oddelené, verzia v rámci zbierky *Božské uzly* už je rozčlenená na strofy, ktoré sú určené

⁷ SMREK, Ján: *Básnik a žena* (Januárová epizóda v zasneženom parku). In: *Slovenské pohľady*, roč. 39, 1923, č. 3, s. 134.

⁸ Smrek, c. d. 1, s. 10.

⁹ SMREK, Ján: *Básnik a žena* (Januárová epizóda v zasneženom parku). In: *Slovenské pohľady*, roč. 39, 1923, č. 3, s. 135.

¹⁰ Smrek, c. d. 1, s. 13.

striedaním prehovorov mužského a ženského subjektu – takéto členenie potom preberá i kapitola v knižnom vydaní *Básnika a ženy*. Zmeny zásadnejšieho rázu však zasiahli podobu druhej, tretej a štvrtej kapitoly Smrekovej skladby.

Nebudem sa na tomto mieste venovať detailnej komparácii jednotlivých variantov textu: v súvislosti s každou kapitolou iba orientačne uvediem približný pomer medzi prevzatými a nanovo napísanými časťami. Zmeny, ktoré Smrek v skladbe urobil, totiž nie sú zaujímavé samy pre seba, ale skôr intenciou, ktorú vyjadrujú. Odráža sa v nich transformácia Smrekovho básnického gesta, tak ako sa postupne konštituovalo od dvadsiatych rokov 20. storočia k rokom tridsiatym: na pozadí konkrétnych zásahov do pôvodného textu možno sledovať nielen premenu Smrekovej optiky v procese básnického a ľudského dozrievania, ale tiež premeny, ktoré sa udiali vo vývinovom kontexte slovenskej literatúry a kultúry všeobecne. Skôr než však pristúpime k všeobecným záverom, pozrime sa na konkrétne zmeny textu v rámci jednotlivých kapitol. Už druhá kapitola Smrekovej skladby prešla rozsiahlou rekonštrukciou: oproti pôvodnej, časopiseckej verzii (129 veršov) je verzia knižná o niečo málo kratšia (117 veršov). Pomer medzi novými a prevzatými veršami kolíše v závislosti od toho, či budeme brať do úvahy iba celkom nové textové segmenty, alebo i verše, v ktorých sa zmena udiala iba v istej časti, príp. nastala v rámci jedného verša korekcia jednej či dvoch lexikálnych jednotiek. Zároveň, vo všetkých prípadoch môže i nemusí prísť k zmene významu, ktorá sa však manifestuje i komplexne a nás viac zaujíma práve táto skutočnosť. Pre lepšiu orientáciu iba uvedme, že zo spomenutých 129 veršov pôvodnej verzie Smrek do knižnej verzie prevzal sotva jednu tretinu textu. Z dvoch tretín je teda druhá kapitola *Básnika a ženy* napísaná celkom nanovo, pričom v rámci kapitoly sa rozsiahle zmeny udiali predovšetkým v druhej polovici textu. Ak som pri analýze druhej kapitoly napríklad v súvislosti s paralelou medzi prírodným a psychickým upozorňoval na rámcovanie príbehu motívom „okna“ ako hranice medzi interiérom a exteriérom, potom časopisecká verzia s motívom okna pracuje iba na začiatku. Podstatné sú však iné zistenia: pôvodná verzia druhej, ale tiež tretej a štvrtej kapitoly *Básnika a ženy* vznikala v tom istom období ako básne zo zbierky *Cválajúce dni*. Obe samostatné diela spája identické básnické gesto mladického optimizmu a hedonizmu charakteristické pre Smrekovu tvorbu z tohto obdobia. Druhá kapitola *Básnika a ženy* tak svojou intenciou opakuje intenciu *Cválajúcich dní* v dobovom ideáli mladosti, sebavedomia, sily a expanzivnosti, ktorý špecifikuje vo figúre básnika. S týmto vedomím si všimnime, akým spôsobom sa v časopiseckej a knižnej verzii líši napríklad konkrétna realizácia identickej sujetovej situácie (prvý telesný, ľúbostný kontakt medzi aktérmi príbehu): „*K vám chcem byť úprimný však, falše prostý. / Som smiešny, divný? Nie. Vy nemyslíte. / Lež čo to, pani? Pani, zrak váš jasá! / Jak ruka vaša k mojej dostala sa?*“¹¹ resp. „*K vám hovorím však plný úprimnosti. / Som smiešny azda? Nie. Vy nemyslíte. / Múdre a vážne pohľad váš sa díva. / A ruka vaša do mojej sa skrýva.*“¹² Kontrast pohľadu „jasajúceho“ a „vážneho“, „múdreho“ primárne naznačuje zmenu osobnosti ženského subjektu: na ďalších miestach skladby sa potvrdí tento odklon od „dievčensťva“ (senzualizmu,

¹¹ SMREK, Ján: Básnik a žena (Pokračovanie jarné). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 139.

¹² Smrek, c. d. 1, s. 29.

spontánnosti) k „ženstvu“ (emocionalite, rozvážnosti) – rovnaký pohyb možno konštatovať i v súvislosti s identifikáciami mužského subjektu. Sekundárne však táto zmena reflektuje tiež charakter vzťahu ženského subjektu k mužskému subjektu, pričom v tejto súvislosti manifestuje isté stlmenie emócií, resp. emočnú vyrovnanosť ženského subjektu. Evidentné to je z nasledujúcich veršov: „*Ach, mlčte už! Tak. Bud'te pekne tíše... / Mój drahý... môj... Nech, ľúbajte len! Páli, / lež dobre to... Mój Bože – krásne jaro, to prišlo už.*“¹³ resp. „*Teraz už mlčte. Sed'te pekne tíško. / Bozkali ste ma? Nevadí. Už iste / nič nevadí... Mój Bože, tak to jaro / už prichádza.*“¹⁴ Smrekova autoštylizácia do básnika sa v časopiseckej verzii druhej kapitoly utvára v intenciách spomínaného dobového ideálu mladosti a optimizmu: mužský subjekt potvrdzuje svoje umelecké i ľudské kvality ako exkluzívne, či dokonca superlatívne. Z pohľadu ženského subjektu sa identifikuje ako výnimočný spoločník („*Tak cítim sa, jak nikdy dosiaľ ešte...*“), výnimočný básnik („*Prúd vašich slov tak pádil ako jelen!*“¹⁵) a výnimočný milenec („*Kto učil vás tak ľúbať, povedzte len?*“),¹⁵ neohrozený dobyvateľ sveta i ženských srdc, moderný hrdina s „podnikavým“ duchom, ktorému patrí svet, život, šťastie, sláva a, samozrejme, obdiv a láska žien („*Tak, objímte... A nedbám, sebou neste. / Sa zverím vám. Ste silný, podnikavý! / Vám patrí svet. Vám život. Vám i šťastie! / Ba vôkol vás len ono stále rastie. / Chcem s vami ísť... Piť s vami z čaše slávy!*“).¹⁶ Po desiatich rokoch sú – z pohľadu autora i dobovej básnickej a kultúrno-spoločenskej situácie – takéto verše ťažko udržateľné: sú dokonca neudržateľné natoľko, že Smrek kapitolu nielenže prepracuje, ale existenciu pôvodnej verzie obchádza i vtedy (memoáre, tiráž knihy), kedy by ju mal, pre korektnosť, aspoň spomenúť.

Ešte rozsiahlejšou rekonštrukciou prešla tretia kapitola *Básnika a ženy*: oproti 136 veršom časopiseckej verzie je knižná verzia rozšírená až na 164 veršov, pričom z pôvodného textu je prevzatých sotva okolo 40 veršov. Máme teda do činenia s takmer úplne novým textom, pričom, na rozdiel od druhej a štvrtej kapitoly, zásadné zmeny zasiahli i tematickú rovinu. V kapitole možno ešte vo výraznejšej miere, než v druhej kapitole, sledovať konvencie typické pre Smrekovo gesto z obdobia *Cválajúcich dní* ako i poetiku prvej polovice dvadsiatych rokov 20. storočia vôbec. Optimizmus prvej poprevratovej generácie a pocit zrodu „nového sveta“, ktorý výrazne formoval kultúrno-spoločenskú klímu celej povojnovej Európy sa tu tematizuje priamo („*Dnes, keď nový svet sa rodí...*“)¹⁷ alebo prostredníctvom ideálov mladosti, krásy a zdravia („*Krv z vás sa prelieva do môjho tela, / že cítim mládenecký oheň v sebe. / Je dobré to. Ja dal bych za to nebe. / Ach, taká krásna ste, tak mladá, skvelá!*“¹⁸, „*Keď ľúbam vás, rty vaše, šiju, vlasy, / mladosti vaše tieto plody zdravé!*“¹⁹). Mužský subjekt manifestuje mladícky aktívny a podnikavý postoj k životu, za ktorým možno identifikovať gesto „dobyvateľa“ krásy (sveta

¹³ SMREK, Ján: Básnik a žena (Pokračovanie jarné). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 139.

¹⁴ Smrek, c. d. 1, s. 29.

¹⁵ Všetko: SMREK, Ján: Básnik a žena (Pokračovanie jarné). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 139.

¹⁶ Tamže.

¹⁷ SMREK, Ján: Básnik a žena (Leto na mori). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 139.

¹⁸ Tamže, s. 139.

¹⁹ Tamže, s. 140.

i žien): táto pozícia zároveň akcentuje „vlastnícke“ motivácie a ciele („*Ach, vaše rty! Ste predsa mojou milou, / mne patria krásy vašej všetky dary!*“²⁰). S dobyvateľským gestom z obdobia *Cválajúcich dní* súvisí i tendencia k exotizácii: na rozdiel od knižnej verzie tretej kapitoly je motív člnkovania v pôvodnej verzii tematicky a priestorovo ukotvený nie na jazere, ale na mori („*Sme na mori. Ba – práve na Adrii.*“).²¹ V časopiseckej verzii tak absentuje ambivalencia sna a skutočnosti, produkovaná reálnym motívom člnkovania na jazere a ilúziou člnkovania na mori: Benátky ako romantická destinácia zaľúbencov nie sú tematizované ako fikcia („*Myslite, že vás veziem do Benátok!*“),²² ale ako realita („*A loď nás vezie asi k Venecii.*“).²³ Epická línia tým stráca svoju dvojpólovosť, napätie medzi skutočnosťou sveta a mámením slov, z ktorého sa rodila delikátnosť, subtilnosť a hravý potenciál zvädzania – ona *starosvetsky* kódovaná rytierska galantnosť je v pôvodnej verzii alternovaná modernou priamosťou a akčnosťou *nového sveta*. V tomto zmysle signifikantne pôvodných, časopiseckých „básnikov“ („*Juh je zem poetov a hudobníkov!*“)²⁴ Smrek v knižnej verzii nahrádza „rytiermi“ („*Juh je zem rytierov a hudobníkov!*“).²⁵ Opozíciu bezstarostného užívania si, hedonistického opájania sa krásou na jednej strane a pozastavenia, vychutnania si krásnej chvíle v jej plnosti na strane druhej možno identifikovať napríklad i z pozície básnického subjektu špecifikovanej buď „letom“ (odkazujúcim ešte na dynamiku, mobilitu, odpútanie sa od zeme *Cválajúcich dní*) alebo „pokľaknutím“ (odkazujúcim už k statike, zastaveniu, kontaktu so zemou *Zrna*) – „*Ach, život krásny je! – Je plný divov! / Len náruč pripraviť a letieť lúkou...*“²⁶ resp. „*Ach, život krásny je, je plný divov. / Len náruč pripraviť a klaknúť k lúke...*“²⁷ V širšom kontexte tu možno identifikovať zmenu poetiky dvadsiatych a tridsiatych rokov od onoho „úteku do sveta“ k oným „návratom domov“ – pohyb od „globálneho“ k „lokálnemu“. Môžeme konštatovať, že kým knižná verzia posilňuje reflexívne zložky, pôvodná verzia sa konštituuje v akčných, dynamických rámcoch, oproti „teórii slov“ stavia „prax činov“ („*Však dost' už slov. Sem neprišli sme preto, / by pri vlnách, čo o bok lode praštia, / sme preberali teóriu šťastia. / My prišli sme srdc našich sláviť leto!*“).²⁸ V nadväznosti na vyššie povedané obrátenie sa do vnútra, introspekcia a imaginatívnosť knižnej verzie („*Privrite oči. Privrite ich, drahá / a dívajte sa snenia svojho zrakom.*“)²⁹ sú nahradené divokosťou a nespútanosťou vonkajšieho sveta živlov („*Pozrime si to more, ako hučí, / jak dovysoka strieka jeho pena!*“)³⁰ – výzva mužského subjektu partnerke je teda orientovaná v každej verzii opačným smerom („*privrite oči*“, sen, resp. „*pozrime si*“, skutočnosť). Iným podstatným rozdielom medzi oboma verziami je práca s motívom svätôjanskej noci: časopisecká ver-

²⁰ Tamže, s. 139.

²¹ Tamže, s. 139.

²² Smrek, c. d. 1, s. 33.

²³ SMREK, Ján: Básnik a žena (Leto na mori). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 139.

²⁴ SMREK, Ján: Básnik a žena (Leto na mori). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 140.

²⁵ Smrek, c. d. 1, s. 36.

²⁶ SMREK, Ján: Básnik a žena (Leto na mori). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 141.

²⁷ Smrek, c. d. 1, s. 40.

²⁸ SMREK, Ján: Básnik a žena (Leto na mori). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 140.

²⁹ Smrek, c. d. 1, s. 36.

³⁰ SMREK, Ján: Básnik a žena (Leto na mori). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 140.

zia síce konkretizuje časovo-kalendárové súradnice príbehu identicky ako knižná verzia, avšak nijakým spôsobom tento motív ďalej nerozvíja, ani nepodporuje – zostáva tak viac-menej náhodným doplnkom, ktorý v štruktúre rozprávania nemá nijakú špecifickú funkciu (okrem samotného rámcovania epizódy svätajánskou nocou). Knižná verzia je v tomto zmysle dôsledne prepracovaná, pričom jednotlivé segmenty a plány rozprávania sa navzájom dopĺňajú: napätie medzi skutočnosťou a fikciou, dvojpólovosť reality sa špecifikuje práve v kontexte magických významov a funkcií svätajánskej noci. Celkom nová je záverečná pasáž tematizujúca milostné splynutie partnerov: kontext predkresťanských zvykov a tradícií viažucich sa k sláveniu letného slnovratu ako i mytologické aspekty lásky v časopiseckej verzii absentujú. Láska je potom iba výrazom hedonistického postoja k životu, senzúálnou kratochvíľou, zážitkom bez posolstva. Zostáva iba na rovine nezáväzného užívania si, avantúry tematizovanej v intenciách poetiky dvadsiaty rokov (voľná láska, vzbura proti spoločenským konvenciám): „*Celkom tak pôjdeme a gondolieri / pomyslia, na svadobnej že sme ceste. / Tak je to v poriadku. Sme v cudzom meste, / kde skúmať nás nebudú flisteri! / Mne aspoň takto najviac sa to páči! / A konečne: nám dvom to cele stačí, / nemáme sympatie k byrokratom.*“³¹ Túto skutočnosť možno odpozorovať tiež na lexikálnej rovine, kde je potvrdzovaná internacionálno-svetáckym slovníkom mužského hrdinu na spôsob moderného Don Juana („*All right, pani!*“, „*Hej, gondola!*“, „*avanti!*“).³² V protiklade k tomu, v knižnej verzii sú krása a láska realizované nielen ako subjektívno-senzuálna kategória, ale stávajú sa navyše i prostriedkom humanizácie, mravnej premeny a spásy človeka i sveta.

S ohľadom na pomer prevzatých a nanovo napísaných častí zasiahli najväčšie zmeny štvrtú kapitolu. Oproti časopiseckej verzii (156 veršov) je knižná verzia rozsiahlejšia (177 veršov), podstatnejšie však je, že z pôvodnej verzie Smrek prevzal sotva 20 veršov, pričom v plne identickom znení dokonca iba 10! V tomto zmysle možno konštatovať, že štvrtá kapitola je de facto úplne novým textom. Smrek teda kapitolu radikálne prepracoval, pričom však tematizuje identické skutočnosti (rozlúčka partnerov, posledné stretnutie, zúfalstvo básnika, obeť ženy atď.). Rozdiely možno identifikovať v miere romantizujúco-sentimentálnych tendencií textu, ktoré sa výraznejšie prejavujú v pôvodnom texte („*Odídem, stratím sa ti – plná tebou, / za tebou túžiaca a milujúca! / Pôjdeme teraz domov. Priviň tuho / k sebe ma – dnes som ešte cele tvojou. / Pi z mojich úst – ma umuč láskou svojou, / by objatie to pamätala dlho!*“).³³ Táto tendencia zároveň akcentuje konvencie romantickej lásky, tak ako sme o nich hovorili v súvislosti s trubadúrskou koncepciou: predpokladom zachovania intenzity vášne je faktická neprítomnosť partnera. Ženský subjekt potom iniciuje rozchod ako obetovanie skutočnosti „v mene“ ideálov lásky a krásy, ktoré stoja proti všednosti a zmaru („*A predať to musí byť. Už. Bezodkladne. / Kým oheň v oboch plá, kým nevyhasne, / kým nevybúrili sa mladé vášne... / Kým srdce básnikovo nevychladne... / Ja nezniesla by toho, keby časom / vy ste ma s ľahkým srdcom opustili. / Tak milovala som vás, drahý, milý, / chcem zostať neustále v srdci vašom*“,

³¹ SMREK, Ján: Básnik a žena (Leto na mori). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 142.

³² Tamže, s. 141, 142.

³³ SMREK, Ján: Básnik a žena (Padajú listy stromov...). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 145.

„Viac nesmieme sa vídať. Spomínam si, / čo riekli ste: že všednosť je vám smrťou. / Ja ušetrim vás toho. Budem krutou / pre obeť našej lásky, obeť krásy!“³⁴ V zhode s tým sú v časopiseckej verzii motívy rozlúčky a smútku výraznejšie estetizované: napríklad „slzy“ sa stávajú estetickou skutočnosťou, kategóriou krásna („Vy plačete? Ach, slzy krásnej ženy! / Tu rosia kaprad' lesnú miesto dažďa. / Je perlou z lásky pošlá slza každá, / šťastný, kto nimi smie byť okrášlený!“),³⁵ na rozdiel od knižnej verzie, kde motív rozchodu produkuje už i etické kategórie (pokora, súcit, vďačnosť). Práve tu možno identifikovať zásadný rozdiel medzi oboma verziami – nielen štvrtej kapitoly, ale časopiseckej a knižnej verzie komplexne – v pohybe, ktorý nastal od estetiky k etike, od egoizmu k vzájomnosti, od vlastnenia k zdieľaniu. Môžeme ešte raz zdôrazniť, že dôležité nie sú ani tak konkrétne zmeny textu, ktorými skladba prešla, ako skôr zmena intencie, ktorá túto rekonštrukciu iniciovala a produkovala: láska sa stáva primárne mravnou skutočnosťou, prostriedkom poľudštenia človeka a sveta. Táto zmena odráža vývin Smrekovho básnického gesta od prvej polovice dvadsiatych rokov 20. storočia k polovici rokov tridsiatych. V inej podobe ju môžeme sledovať na pláne jednotlivých básnických zbierok tzv. „knih slnečných“. A to i v kontexte generačne signálnej zbierky *Cválajúce dni*, ktorou Smrek v dobových a národných rámcoch reprezentatívne stvárnil práve všetok povojnový vzlet a optimistický elán rodiaceho sa „nového sveta“ – časopisecká verzia *Básnika a ženy* sa utvára v identických rámcoch. Exotizácia, globalizácia, dynamizmus, voluntarizmus a avanturizmus Smrekovho básnického gesta postupne slabnú: v tomto zmysle pôvodná, časopisecká verzia skladby *Básnik a žena* predstavuje Smrekove východiská v tzv. senzuálnom vitalizme, ktorý sa postupne, nielen v jednotlivých zbierkach, ale tiež v prepracovanej, knižnej verzii *Básnika a ženy* transformuje vo vitalizmus mravný, resp. etický.

PRAMENE

SMREK, Ján: *Básnik a žena*. Praha – Bratislava : L. Mazáč, 1935.

SMREK, Ján: Básnik a žena (Januárová epizóda v zasneženom parku). In: *Slovenské pohľady*, roč. 39, 1923, č. 3, s. 134 – 137.

SMREK, Ján: Básnik a žena (Pokračovanie jarné). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 136 – 139.

SMREK, Ján: Básnik a žena (Leto na mori). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 139 – 142.

SMREK, Ján: Básnik a žena (Padajú listy stromov...). In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 3, s. 142 – 145.

SMREK, Ján: *Poézia moja láska 1, 2*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1989.

Štúdia je súčasťou individuálneho grantového projektu *Model človeka a sveta v básnickom diele Jána Smreka*. VEGA 2/0090/09. Riešiteľ Mgr. Michal Habaj, PhD.

³⁴ Tamže, s. 143.

³⁵ Tamže, s. 144.

SUMMARY

The aim of the article is to show the process of transformation of Smrek's poetic gesture according to how the differences between the versions of poetic composition *Básnik a žena* (The Poet and the Woman) published in the magazine (1925) and in the book (1934).

The second, the third and the fourth chapter of the poetic composition published in the book (1934) differs from its version published in the magazine (1925). The major part of the composition was so much changed that we speak about the worked out and the late edition. Smrek made the changes probably in the period of 1933 and 1934 and they are interested not in terms of the change itself but because of the intention that is expressed through them. Transformation of Smrek's poetic gesture is reflected in them, as it was being gradually established from the 20th to the 30th and they primarily express the transition from sensual type of Vitalism to the moral or ethically based type of Vitalism.

The contribution of the article is in showing the existence of two different versions of the composition as the literary historiography has ignored that fact until now or have not reacted to it. In the context of our research the results concerning the transformation of Smrek's poetic gesture are relevant.